

SECTION 8. FINE ARTS, DECORATIVE ARTS, RESTORATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-427-6-14>

SIGNIFICANT EVENTS OF THE ANCIENT HISTORY OF THE PECHERSK MONASTERY IN ITS GREAT CHURCH PAINTING

ЗНАКОВІ ПОДІЇ ДАВНЬОЇ ІСТОРІЇ ПЕЧЕРСЬКОГО МОНАСТІРЯ В ЖИВОПИСІ ЙОГО ВЕЛИКОЇ ЦЕРКВИ

Bardik M. A.

*Candidate (PhD) in Art Studies,
Leading Researcher at the Scientific-
Research Department of the History
of the Kyiv-Pechersk Lavra
and Museology
National Preserve
“Kyiv-Pechersk Lavra”
Kyiv, Ukraine*

Бардік М. А.

*кандидат мистецтвознавства,
провідна наукова співробітниця
науково-дослідного відділу історії
Києво-Печерської лаври
та музеїництва
Національний заповідник
«Києво-Печерська лавра»
м. Київ, Україна*

У розписах Великої церкви Печерського монастиря, яку ми зараз називаємо Успенським собором Києво-Печерської лаври, було відображено низку знакових подій з історії монастиря, заснування якого літописці відносять до 1051 р. Його засновники, преподобні Антоній і Феодосій Печерські, згідно з описами очевидців і гравюрами, були зображені над західним входом у храм у XVII ст. Текстові та візуальні архівні джерела дозволяють простежити, як у подальшому розвивалась в історії стінопису Успенського собору тематика його створення і розбудови монастирського життя.

У бароковому живописі Великої церкви, відбудованій після пожежі 1718 р., ця тематика розкривалась в сюжетних циклах розписів західних фасадів. Підходячи до церкви, віряни могли неспішно роздивитися епізоди життя преподобних Антонія і Феодосія та чудеса, пов'язані із заснуванням Успенського храму.

Праворуч, на південно-західному фасаді, були зображені наступні композиції. На щиті праворуч – Антоній Печерський на повний зріст

із написом: «Нехай буде на місці цьому благословення святої Афонської гори»; вище – Христос благословляючий з трьома ангелами. По боках сцени життя Антонія: Антоній постригається у Святій горі; поставляє ігуменом Феодосія; Антоній подвизається в печері; Антоній приходиться від святої гори в Київ. Нижче: упокій преподобного Антонія та чудеса його – з одного боку, а з іншого – Антоній і Феодосій моляться, щоб зійшов вогонь з небес (М. Б.: це було перше чудо для визначення місця будівництва Великої Печерської церкви).

Ліворуч, на південно-західному фасаді, написані були такі композиції. Преподобний Феодосій Печерський на повний зріст із написом: «Господи, в ім'я Матері Твої зведений буде дім цей». По боках – зображене його життя: ангел показує преподобному золото; подвиг Феодосія вночі і молитва його; мати із сльозами умовляє Феодосія повернутися додому; перед смертю Феодосій повчає брата; вище – Пресвята Богородиця благословляюча на хмарах, з трьома ангелами навколо. Нижче – несіння тіла преподобного Феодосія до гробу, по боках чудеса його: живописці в ясний спосіб бачать на хмарах у сьйві ікону Успіння Богоматері; на тому ж щиті на іншому боці: преподобний Феодосій молиться, і впала роса з неба (М. Б.: друге чудо, яке знову показало це саме місце, де мали закласти і звести Велику церкву); почав князь Ізяслав рів копати для будівлі церкви (М. Б.: київський князь Ізяслав Ярославич копав рів під час закладення церкви в 1073 р.). Над преподобним Феодосієм – Христос благословляючий на хмарах [5412, арк. 36 а – 36 а зв.].

Ці ілюстрації лаврської історії на західному фасаді існували не одне століття. Вони занепадали, а їх оновлювали – писали заново: у 1770-х і протягом XIX ст. У 1930-ті – забілили за розпорядженням чиновників від атеїстичної влади, в 1941 р. вони були знищені під час підризу Успенського собору. Згодом у відбудованому Успенському соборі, освяченому в 2000 р., вони знову прикрасили його фасади.

У барокових розписах XVIII ст. не тільки екстер'єру, а й інтер'єру церкви, була композиція, присвячена заснуванню Печерського монастиря. Це – «Київська гора» на західній стіні західної частини хорів із зображенням апостола Андрія Первозваного з хрестом, поставленим ним на горі, і преподобними Антонієм і Феодосієм обабіч неї [1, арк. 26 – 26 а].

Протягом 50-ти років, з 1843 р. по 1893 р., цей сюжет доповнювали: тематична лінія житійних циклів Антонія і Феодосія Печерських відповідно у двох освячених в їхнє ім'я верхніх приділах храму, а також тематична лінія побудови Великої церкви. Їх створили

художники під час оновлення храму в 1840–1843 рр. (за програмою київського живописця і друга Тараса Шевченка Олексія Сенчила-Стефановського) [2, с. 104–105]. Які то були композиції?

Приділ преподобного Антонія Печерського: святий Антоній постригається у святій Афонській горі; прищестя Антонія від святої Афонської гори в Київ; Антоній подвизається в печері; Антоній поставляє Феодосія ігуменом; упокій Антонія.

Приділ преподобного Феодосія Печерського: мати преподобного Феодосія зі сльозами просить його повернутися з печери додому; подвиг Феодосія з ночі та молитва; ангел приносить Феодосію золото на купівлю для братії потрібного; Феодосій перед смертю повчає братію; несіння тіла преподобного Феодосія до гробу по успішні його.

На стінах, біля входу на хори, містився цикл композицій на тему заснування Великої церкви: одкровення Симону про створення церкви Печерської; Богородиця у Влахерні дає золото будівничим та ікону – предстоячим Антонію і Феодосію; вихід на ясне видіння церкви; прихід зодчих у Київ до Антонія і Феодосія; прихід іконописців із Царгорода до монастиря Печерського: як вони силою Божою змушені були пливати до Києва; чудеса під час заснування церкви Печерської: роса вказала місце; Святополк почав копати; явився Господь Антонію [2, с. 123–124].

Названі нами цикли композицій із розписами основного об'єму храму зникли в 1893 р. під час проведення капітального ремонту. Їх змінив новий академічний живопис, проте і в новій пишній декорації (а саме: центрального та бічного нефів, хорів і притвору) погляду вірян були представлені картини з лаврської історії, перед усім – з історії чудесного створення Великої церкви (а їх, у свою чергу, доповнили численні образи преподобних отців Печерських). Ці композиції також загинули під час вибуху собору, уявлення про них надають архівні матеріали, зокрема фото з колекції Національного заповідника «Києво-Печерська лавра». Це – масштабні композиції: «Відхід преподобного Антонія з Афонської гори на подвиги в Київ» [3], «Видіння зодчих во Влахерні. Велика Печерська церква, бачена зодчими у повітрі. Прищестя зодчих у Київ» [4], «Видіння Шимоном Печерської Великої церкви в повітрі» [5]. Радо зауважимо, що ці академічні композиції, як їхні барокові попередники, також були відроджені – цього разу в лаврському храмі Всіх преподобних отців Печерських.

Отже, доленосні події давньої історії Печерського монастиря увійшли в історію його живопису і в наше сучасне духовне життя.

Література:

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Фонд І. Справа 5412.
2. Бардік М. А. Оновлення монументального живопису Успенського собору Києво-Печерської лаври і Софії Київської в першій половині XIX століття : монографія. Київ, 2019. 310 с. : іл.
3. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра». Фондова збірка. Група зберігання «Фото». КПЛ-Ф-3988.
4. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра». Фондова збірка. Група зберігання «Фото». КПЛ-Ф-3984.
5. Національний заповідник «Києво-Печерська лавра». Фондова збірка. Група зберігання «Фото». КПЛ-Ф-3973.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-427-6-15>

ATTRIBUTION OF ORIENTAL CARPETS BASED ON THE PAINTINGS OF EUROPEAN ARTISTS OF THE RENAISSANCE AND BAROQUE ERAS

АТРИБУЦІЯ СХІДНИХ КИЛИМІВ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖИВОПИСНИХ ПОЛОТЕН ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ ДОБИ РЕНЕСАНСУ І БАРОКО

Belnakita U. M.

*graduate student
of the Department of Fine Arts
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University
Kyiv, Ukraine*

Белнакіта У. М.

*аспірант кафедри
образотворчого мистецтва
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Середньовічні орієнтальні килими сьогодні представлені у нечисленних музейних колекціях країн світу в одиничних примірниках. Причин тому кілька. По-перше, вироби, які довгий час слугували у побуті (відомо, що в деяких східних країнах їх використовували в юртах як стіни-утеплювачі, підлогу, накриття), з часом зношувалися і втрачали товарний вигляд.